

ROZDZIAŁ 4

SPOŁECZNE ASPEKTY INTERWENCJONIZMU PAŃSTWOWEGO W GOSPODARCE NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

Celem artykułu jest próba określenia zakresu interwencjonizmu państwowego w gospodarce w zależności od modelu socjalnego, przyjętego w niektórych państwach Unii Europejskiej, zwłaszcza w tych, które tworzą tzw. starą UE. Konieczne jest przy tym wskazanie na teoretyczne podstawy modelowych rozwiązań w sferze socjalnej, które wypracowane zostały w trakcie ewolucji myśli społeczno-ekonomicznej w Europie. Celem artykułu jest więc także przedstawienie zarysu teorii ekonomicznych, odnoszących się do powyższego problemu.

Zakres władzy państwowej decyduje np. o typie systemu ekonomicznego (typie gospodarki), gdyż od zakresu tej władzy zależy zakres oddziaływania mechanizmu rynkowego na procesy gospodarcze. Władza państwowa o charakterze scentralizowanym nie sprzyja szerokiemu wykorzystaniu mechanizmu wolnego rynku, a to z kolei oznacza też ograniczenie demokratycznego systemu politycznego. Główną tezą opracowania jest stwierdzenie, że różne modele państwa socjalnego, ukształtowane w toku rozwoju historycznego w państwach UE, charakteryzują się dużym zakresem interwencjonizmu państwa w gospodarce, ale efekty społeczno-ekonomiczne tego interwencjonizmu są zróżnicowane, co wynika z różnych podstaw kulturowych państw europejskich. Rozwiązania w sferze socjalnej, przyjęte w ramach jakiegoś modelu państwa zależą w dużej mierze od „kultury kapitalizmu”, wypracowanej w danym państwie. Zawiera się w tym również problem określenia roli i zadań podmiotów władzy i administracji państwowej zarówno w sferze ekonomicznej, jak też w sferze społecznej. W państwach, w których celem polityki społeczno-gospodarczej jest zmniejszenie dysproporcji rozwojowych, widoczny jest mniejszy zakres wykluczenia społecznego oraz duża dynamika wzrostu gospodarczego.

Udowodnienie przyjętej tezy i realizacja celu pracy wiąże się z przyjęciem określonych etapów prowadzonych badań. Jak już wspomniano, jest próba określenia zakresu interwencjonizmu państwowego w gospodarce w zależności od modelu socjalnego państwa, a to wiąże się z wykorzystaniem określonych teorii naukowych, wykorzystywanych w tworzeniu modelowych rozwiązań. W związku z tym konieczne jest odniesienie się do niektórych teoretycznych aspektów roli państwa w gospodarce, co stanowi przedmiot rozważań w pierwszej części artykułu. Ponadto ważne jest dokonanie przeglądu i oceny wybranych modeli państwa socjalnego w UE, odnosząc się przy tym do teoretycznych podstaw rozwiązań modelowych, przedstawionych w pierwszej części opracowania. Te zagadnienia są omówione w drugiej części artykułu. W tej części przedstawione zostały również wybrane zagadnienia dotyczące badań nad kulturami kapitalizmu, bowiem to właśnie od szeroko rozumianych kulturowych uwarunkowań rozwoju społeczno-ekonomicznego w dużym stopniu zależą rozwiązania modelowe w sferze socjalnej, przyjęte w danym państwie. Trzecia część artykułu natomiast zawiera charakterystykę polityki społeczno-ekonomicznej, prowadzonej w tych państwach.

Interwencjonizm państwa w ujęciu teoretycznym

Teorie ekonomiczne powstają w wyniku zapotrzebowania społecznego na objaśnienie różnego rodzaju problemów wynikających ze skomplikowanych zależności, istniejących między podmiotami gospodarczymi, z których każdy ma swoją własną funkcję celu¹. Jednym z podmiotów stało się także państwo, nie tylko posiadające własne funkcje celu, ale także charakteryzujące się cechami specyficznymi, odróżniającymi je od innych podmiotów ekonomicznych. Społeczne zapotrzebowanie na teorie objaśniające rolę państwa we współczesnej gospodarce wymusiło w przeszłości oraz wymusza obecnie poszukiwanie rozwiązań, które sprowadzają się w gruncie rzeczy do prób wyznaczenia działania mechanizmu rynkowego. Najpełniejszym wyrazem interwencjonizmu państwa w gospodarce jest polityka społeczno-ekonomiczna, polegająca na aktywnym oddziaływaniu jego organów – parlamentu, organów państwowej administracji gospodarczej, instytucji finansowych – na sferę produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji². Regulacja oraz zakres realnej sfery działalności państwa oddziałują w zróżnicowany sposób na gospodarkę, politykę i struktury społeczne.

W związku z występowaniem tzw. niedoskonałości rynku, w teorii ekonomii pojawiła się konieczność wyjaśnienia sposobu zapobieżenia błędom generowanym przez mechanizm rynkowy, a zwłaszcza wskazanie podmiotu lub innego mechanizmu zdolnego do zastąpienia rynku w tych sferach, w których okazał się on niewystarczający lub nieskuteczny³. Rozwój społeczeństw w XX wieku wiązał się z jednoczesnym rozwojem wielu form instytucjonalnych, ułatwiających funkcjonowanie tych społeczeństw, a wśród nich również instytucji państwowych. Państwo wydawało się być najlepszym podmiotem powołanym do pełnienia funkcji regulacyjnych w gospodarce, uzupełniających mechanizm rynkowy lub zupełnie eliminujących rynek. Nastąpił więc rozwój teorii ekonomicznych wprowadzających państwo do procesów gospodarczych i badających skutki jego uczestnictwa, przy czym początkowo podkreślano znaczenie pozytywnych efektów oddziaływania państwa na te procesy. W miarę upływu czasu i ewolucji stosunków ekonomicznych, społecznych, a zwłaszcza politycznych we współczesnym świecie zaczęto również wskazywać na niedoskonałości (błędy) państwa.

Teorie ekonomiczne, które łączą wspólne stanowisko zawierające się w określeniu antyetyzmu, podkreślają przede wszystkim negatywne znaczenie biurokratyzacji stosunków gospodarczych wskutek włączenia się państwa do gospodarki, generowanie zjawisk korupcyjnych przez państwowy aparat gospodarczy, tworzenie przez urzędników monopolu informacji, a także kreację innych monopolii państwowych, nie będących monopolami naturalnymi, nieuzasadniony ekonomicznie wzrost tzw. kosztów transakcyjnych, czy też nieskuteczność (brak znaczenia) polityki gospodarczej. Bardzo poważne zarzuty przeciw oddziaływaniu państwa na gospodarkę wysunęli przedstawiciele tzw. ekonomicznej teorii polityki, wskazując na przyczyny niedoskonałej alokacji zasobów przez aparat państwowy tkwiące w fakcie niekompletności praw własności oraz w tym, że polityka ekonomiczna rządów jest realizowana w ścisłym powiązaniu z systemem politycznym, którego przedstawiciele mają swoje własne - często „poza rynkowe” - funkcje celu.

Teorię ekonomiczną, wyrosła na gruncie krytyki kapitalizmu z początków XX wieku, w tym zwłaszcza roli państwa w gospodarce tego okresu, jest keynesizm. Założenia

¹ W tekście wykorzystano m.in.: Szubert-Zarzewny U., (2001), *Relacje ekonomia-polityka w nowożytnej myśli ekonomicznej*. Wydawnictwo ARBORETUM, Wrocław.

² Smoleń M., Górnica E., (2007), *Interwencjonizm państwowy w warunkach rynkowych*, FORUM, Sp. z o.o.

³ Por. m.in. Blaug M. (1994), *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

keynesizmu stanowią do dziś podstawy polityki gospodarczej wielu krajów⁴. Rolą państwa według tej teorii jest pobudzanie popytu globalnego, bowiem tylko ono dysponuje odpowiednimi instytucjami gospodarczymi kreującymi dodatkowy popyt konsumpcyjny oraz instrumentami umożliwiającymi wprowadzenia rozwiązań przywracających krótkookresową równowagę w skali całej gospodarki. Popyt globalny pobudza z kolei globalną podaż, co jest zasługą państwa⁵. Państwo jest zobowiązane do prowadzenia odpowiedniej polityki fiskalnej i monetarnej, pobudzającej popyt globalny, a także finansując roboty publiczne o charakterze nieprodukcyjnym, co wiąże się z koniecznością uruchomienia budżetu państwa jako źródła finansowania tych inwestycji. Interwencja państwa w gospodarkę dokonuje się również przez stymulację zatrudnienia, gdyż w teorii keynesistowskiej najważniejszym zadaniem państwa jest przeciwdziałanie bezrobociu i temu celowi jest podporządkowana jego polityka ekonomiczna pobudzania popytu globalnego. Tu właśnie najpełniej odzwierciedlone są społeczne (ale także ekonomiczne) aspekty interwencjonizmu państwa w gospodarkę.

Teorią przeciwstawną wobec keynesizmu jest monetaryzm. Tradycyjny monetaryzm M. Friedmana charakteryzuje się przede wszystkim krytycznym stosunkiem do polityki stabilizacyjnej państwa typu keynesistowskiego, której skutkiem jest - ich zdaniem - nasilenie procesów inflacyjnych w gospodarce. Nie istnieje „wymienność” między inflacją i bezrobociem, co zakładają keynesiści, a jedynym skutkiem prób urzeczywistnienia tej wymienności w ramach polityki ekonomicznej może być tylko inflacja. Ograniczenie inflacji, która według monetarystów „zawsze i wszędzie ma charakter pieniężny”⁶ powinno więc być głównym celem tej polityki i jest to równoznaczne ze stwierdzeniem, że jedynym skutkiem keynesistowskiej polityki pobudzania popytu globalnego jest przyspieszenie inflacji, niekorzystne dla procesów gospodarczych w dłuższym okresie. Wynika stąd przekonanie monetarystów o ograniczonej potrzebie ingerencji państwa w gospodarkę. Ich zadaniem, gospodarka jest wewnętrznie stabilna i zawsze powraca do równowagi w długim okresie. Warunkiem samoczynnego i efektywnego działania mechanizmu rynkowego jest brak interwencji jakiegось podmiotu zewnętrznego wobec rynku i zakłócającego naturalne prawa ekonomii. Jeśli w gospodarce pojawia się bezrobocie, to ma ono naturalny charakter, co monetarzyści objaśniają przy pomocy koncepcji naturalnej stopy bezrobocia. Priorytetem polityki ekonomicznej państwa są tzw. cele monetarne, co jest równoznaczne z priorytetem polityki monetarnej, realizowanej w ramach *policy mix*. Monetaryzm - podobnie jak keynesizm - zakłada interwencję państwa w gospodarkę, ale różnica polega głównie na zmianie form interwencjonizmu państwowego. Antyetytyzm monetarystów oznacza więc wprowadzenie do gospodarki „państwa - minimum”.

Keynesizm i monetaryzm są swego rodzaju fundamentami, do których odnoszą się inne teorie ekonomiczne zakładające antyetytyzm, np. nowa ekonomia klasyczna (nek). Nek jest nurtem teoretycznym krytykującym zarówno założenia keynesizmu, jak też niektóre z rozwiązań proponowanych przez tradycyjnych monetarystów. Najważniejszym twierdzeniem nowych klasyków jest hipoteza racjonalnych oczekiwań (hro), warunkująca osiągnięcie równowagi przez gospodarkę. Hro wyjaśnia brak skuteczności polityki ekonomicznej państwa, nie mogącego wywoływać jakiegokolwiek ożywienia w gospodarce, nie tylko w krótkim, ale także w długim okresie; rząd nie może nawet spowodować spadku aktywności gospodarczej, bowiem tylko zmiany losowe (przypadkowe) mogą wywołać zmiany w

⁴ Tzw. paradygmat keynesistowski obowiązywał w gospodarce większości państw świata przez długi czas po II wojnie światowej i dopiero lata sześćdziesiąte XX w. przyniosły jego załamanie oraz „rewolucję monetarystyczną” Milтона Friedmana.

⁵ To ujęcie jest najważniejszą różnicą między teorią keynesistowską a teorią klasyczną (i neoklasyczną).

⁶ Friedman M. (1994): Intrygujący pieniądz. Z historii systemów monetarnych. Wydawnictwo Łódzkie, Łódź, s.201.

wielkościach realnych (produkcji, zatrudnieniu). Nowi klasycy przyjmują też założenie o pełnej elastyczności rynków jako wyniku doskonałej elastyczności cen i płac, a także wykorzystują monetarystyczną koncepcję inflacji jako zjawiska pieniężnego. Nowi klasycy zakładają konieczność stosowania przez rząd stałej reguły gospodarczej (np. w postaci stałego tempa wzrostu podaży pieniądza), co zapewni mu niezbędną wiarygodność w sprawowaniu władzy. Rola państwa w gospodarce według nowych klasyków sprowadza się do dbałości o stabilność cen i zapobieganie inflacji oraz pobudzanie podaży, jako że krótkookresowa krzywa globalnej podaży jest pionowa i jedynie wzrost podaży może wywołać pozytywne skutki w zakresie poziomu równowagi rynkowej. Skuteczność polityki państwa jest również ograniczona wskutek opóźnień czasowych, które pojawiają się między czasem podjęcia określonej decyzji gospodarczej a skutkami tej decyzji.

Inną teorią, czy raczej zbiorem założeń teoretycznych o charakterze antyetatystycznym jest ekonomia podażowa. Kierunek ten odegrał znaczącą rolę w usunięciu „reguł keynesistowskich” z polityki gospodarczej rządów na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, a więc w uzasadnieniu szkodliwości oddziaływania państwa na gospodarkę. Zdaniem przedstawicieli tej koncepcji teoretycznej, wszelkie zachwianie równowagi gospodarczej musi być wynikiem wpływu czynników zewnętrznych, wśród których najbardziej szkodliwym jest interwencjonizm państwa. Twórcy ekonomii strony podażowej podkreślają ekonomiczne znaczenie indywidualnej przedsiębiorczości i skłonności do ryzyka. Warunkiem rozwoju ekonomicznego staje się przy tym założeniu ograniczenie podatków i wydatków publicznych, które sztucznie krępują indywidualną przedsiębiorczość i są traktowane przez przedstawicieli ekonomii strony podażowej jako specyficzna niedoskonałość rynku. Takie ograniczenie oznacza, oczywiście, ograniczenie zakresu działalności państwa, które istnieje dzięki podatkom i którego władza opiera się na możliwości dokonywania wydatków bez krępującego przymusu podporządkowania się regułom i prawom rynku. Konieczna jest w związku z tym liberalizacja i deregulacja działalności ekonomicznej i zwrócenie się ku podażowej stronie gospodarki przez polityków gospodarczych. Ich jedynym zadaniem jest „bycie wiarygodnymi” i czuwanie nad tym, by sektor publiczny nie rozrastał się, zagrażając rynkowi. Ekonomia podażowa wprowadza pewne polityczne elementy do sfery gospodarczej, gdyż postuluje ona ograniczenie wpływu sektora publicznego głównie przez znaczącą redukcję podatków i ewolucyjne - ze względów politycznych - ograniczanie wydatków państwa.

W latach siedemdziesiątych XX w., w związku z kryzysem, w jakim znalazła się współczesna ekonomia opierająca się na paradygmacie neoklasycznym, rozwinęła się ekonomiczna teoria polityki. Teoria ta pojawiła się, ponieważ w tym okresie miało miejsce systematyczne zwiększenie się sektora publicznego w gospodarce i wywołało to potrzebę włączenia tych zagadnień do analizy teoretycznej w ekonomii. Niewątpliwie jednym z najważniejszych zagadnień z tym związanych jest określenie roli i zakresu oddziaływania państwa na gospodarkę. Ekonomiczna teoria polityki obejmuje kilka kierunków badawczych, w tym m.in. teorię wyboru publicznego, teorię umowy społecznej, teorię praw własności, czy też koncepcję politycznego cyklu koniunkturalnego.

Teoria wyboru publicznego podkreśla konieczność odejścia od sztucznego podziału na „złą i egoistyczną” sferę prywatną oraz „dobrą i altruistyczną” sferę publiczną (przewyciężenie dychotomii: sfera publiczna, sfera prywatna). Ta ostatnia nie może być utożsamiana z zabezpieczeniem interesu wszystkich członków społeczeństwa przez powołany do tego celu aparat państwowy, gdyż politycy realizują swoje własne cele, często wbrew preferencjom wyborców, a pozwalają im na to niedoskonałe rozwiązania istniejące w ramach politycznego systemu sprawowania władzy (niezależność politycznych funkcji celu od preferencji wyborców). Istnieją bowiem nie tylko „błędy rynku”, ale również państwo „popelnia błędy”; obok niedoskonałości rynku, wymuszających interwencję państwa, należy

uwzględniać także niedoskonałości państwa oraz systemu politycznego, tworzącego specyficzne - pozaekonomiczne - warunki dla funkcjonowania gospodarki (państwo może być równie niedoskonałym mechanizmem alokacji zasobów jak rynek). Konkluzja, jaka z tego wynika, to konieczność stosowania tych samych metod analizy efektywności oddziaływania państwa na gospodarkę, jakie stosowane są w badaniu efektywności mechanizmu rynkowego. Teoria wyboru publicznego przenosi liberalny model rynku do sfery publicznej i analizuje ją jako „rynek polityczny”: „producentami” dóbr publicznych są przedstawiciele systemu politycznego i administracji publicznej, a „konsumentami” są wyborcy, wyrażający swe preferencje polityczne w ramach rozwiązań systemu demokratycznego.

Teoria umowy społecznej łączy zagadnienia etyczne i filozoficzne z problematyką gospodarczą i ocenia je z punktu widzenia roli państwa w kształtowaniu tych procesów. Zdaniem przedstawicieli tej koncepcji teoretycznej porządek społeczny powstaje w wyniku porozumienia (umowy) członków społeczeństwa. Państwo posiada w tym układzie prawo do „produkcji” dóbr publicznych oraz obowiązek zapewnienia przestrzegania prawa przez wszystkich członków tego społeczeństwa. Natomiast wszelkie ekonomiczne działania urzędników państwowych muszą być kontrolowane przez władzę ustawodawczą.

Teoria praw własności podkreśla fakt, że prawa te wymuszają na państwie podejmowanie działań prawno - instytucjonalnych i politycznych, zabezpieczających mechanizm rynkowy przed jego charakterystycznymi „niesprawnościami”, bowiem np. to właśnie prawa własności tworzą bodźce do internalizacji efektów zewnętrznych jako jednego z przejawów niedoskonałości rynku.

Teoria politycznego cyklu koniunkturalnego również podkreśla nieskuteczność oddziaływania polityki stabilizacyjnej państwa, a jednocześnie łączy bardzo silnie procesy zachodzące na „rynku politycznym” z realnymi procesami gospodarczymi. Zdaniem przedstawicieli tej teorii, zwycięstwo jakiegoś ugrupowania politycznego w wyborach działa stymulująco na pogłębienie wahań koniunkturalnych, gdyż rząd powołany po zwycięstwie wyborczym musi prowadzić politykę pozwalającą na utrzymanie się partii rządzącej u władzy. Nie jest więc możliwe tłumienie cyklu koniunkturalnego lecz wręcz przeciwnie, przed nowymi wyborami podejmowane są często populistyczne decyzje ekonomiczne, zapewniające reelekcję rządzącemu ugrupowaniu politycznemu. Ekonomiczny cykl koniunkturalny staje w tych warunkach politycznym cyklem koniunkturalnym.

Ważną teorią ekonomiczną, odnoszącą się do społecznych funkcji państwa w gospodarce jest neoinstytucjonalizm. Neoinstytucjonalizm jest kierunkiem teoretycznym pozostającym nieco na uboczu głównego nurtu współczesnej ekonomii; jest to jednak kierunek najbardziej krytyczny wobec ekonomii neoklasycznej. Bardzo ciekawe jest ujęcie roli państwa w gospodarce przez przedstawicieli tej teorii. Wynika ono z przyjęcia założenia, że o rozwoju ekonomicznym decyduje przede wszystkim nauka i technologia, a państwo musi w związku z tym spełniać funkcje planistyczne i interwencyjne. System ekonomiczny jest częścią procesu społecznego i to determinuje rolę państwa w tym systemie. Ponieważ mechanizm funkcjonowania współczesnego kapitalizmu blokuje naturalne kształtowanie się stosunków społecznych i generuje ostre konflikty wewnątrz społeczeństwa, które z kolei zakłócają funkcjonowanie gospodarki, rolą państwa jest przywracanie zachwianej równowagi ekonomicznej, czego dokonuje ono w drodze zabezpieczenia możliwości kolektywnego współdziałania różnych ekonomicznych grup interesu.

Państwo jest właściwie specyficzną korporacją socjalną, zabezpieczającą potrzeby płacowe swoich „pracowników” i o kwestie socjalne. Ale państwo to również przeciwdziałanie negatywnym skutkom działalności „technostruktury”, czyli ogromnych korporacji przemysłowych, egzystujących w oparciu o długookresowe kontrakty i kierujących się motywacjami pozaekonomicznymi - „technostruktura” pragnie, po prostu władzy. W jej otoczeniu funkcjonuje wiele milionów małych i średnich firm, które podporządkowane są

mechanizmowi rynkowemu. Zadaniem państwa jest przeciwstawienie się tym sprzecznym tendencjom przez kontrolę wielkich firm i pomoc najsłabszym sektorom gospodarki przez ich nacjonalizację.

Koniec XX wieku przyniósł nowe wyzwania dla teorii ekonomii, które musiały wyjaśnić pojawianie się nowych form interwencjonizmu państwa w warunkach pogłębiającej się internacjonalizacji i globalizacji stosunków społeczno-ekonomicznych i nowe sposoby zachowań podmiotów gospodarczych, w tym także korporacji transgranicznych. Spośród wielu z tych teorii na uwagę zasługują teoria strategicznej polityki handlowej oraz teoria gier. Dużą rolę odegrały także modele P. Krugmana, uzasadniające celowość działań interwencjonistycznych państwa w sferze eksportu⁷.

Interwencjonizm państwa przyjmuje współcześnie znane z przeszłości formy protekcjonizmu, kiedy państwo uczestniczy w grze rynkowej jako swoisty agent, wspomagający krajowe firmy w ich konkurencyjnej grze na rynku międzynarodowym. Najczęstszą formą takiego wspomagania jest pośrednie lub bezpośrednie subsydiowanie działalności tych firm, co umożliwia im obniżenie kosztów produkcji. Ten rodzaj interwencji państwa niekoniecznie prowadzi do wzrostu dobrobytu w skali całej gospodarki. W latach 80. XX w. powstało wiele modeli, określanych jako teoria strategicznej polityki handlowej, które prowadziły do konkluzji, że stosowanie różnego rodzaju instrumentów polityki handlowej w postaci ceł, kontyngentów, subsydiów produkcyjnych lub eksportowych, prowadzi ostatecznie do wzrostu ogólnego poziomu dobrobytu materialnego kraju. Twierdzenia te pozostają w sprzeczności z tzw. teorematami ekonomii dobrobytu, zgodnie z którymi każda forma interwencjonizmu państwa prowadzi do spadku efektywności ekonomicznej, a w rezultacie do obniżenia dobrobytu ogólnospołecznego⁸. Funkcjonowanie rynków międzynarodowych charakteryzuje się występowaniem szeregu zjawisk, wykluczających założenia konkurencji doskonałej⁹.

Teoria gier, wykorzystana w analizie zjawisk ekonomicznych w latach 90., wyjaśnia interwencjonizm państwa w aspekcie jego wpływu na wzrost dobrobytu materialnego kraju, wykorzystując przy tym matematyczne modele i pojęcia, w tym m.in. tzw. równowagę Nasha¹⁰. W ujęciu teorii gier, działania jednego państwa, mające na celu podniesienie bogactwa własnego narodu (można traktować ją jako rodzaj „wygranej” w grze), są ściśle uzależnione od działań rządu innego państwa, które ma podobny cel. Polityka gospodarcza staje się w ten sposób swoistą grą strategiczną, w której graczami są rządy poszczególnych państw.

Z dokonanego pobieżnego przeglądu współczesnych teorii ekonomicznych wynika, że istnieją argumenty uzasadniające zwiększenie zakresu oddziaływania państwa na gospodarkę oraz równie ważne kontrargumenty. Sprowadzają się one do uzasadnienia konieczności (lub braku konieczności) prowadzenia przez państwo polityki interwencjonizmu gospodarczego przy wykorzystaniu racjonalnych oczekiwań podmiotów ekonomicznych, opóźnień

⁷ Krugman P.R., (1986), *Strategic Trade Policy and the New International Economics*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London England.

⁸ Pierwszy teoremat ekonomii dobrobytu mówi, że konkurencja doskonała jest efektywna w sensie optimum Pareto (rynkі muszą być doskonale konkurencyjne); zgodnie z drugim teorematem, redystrybucyjny cel interwencjonistycznych działań państwa zostanie osiągnięty w stopniu maksymalnym, gdy po dokonaniu realokacji dochodów mechanizm rynkowy dokona automatycznej optymalizacji podjętych działań interwencjonistycznych.

⁹ W tym zwłaszcza opanowanie rynków międzynarodowych przez kilka firm ponadnarodowych, czy też charakter interakcji między podmiotami gospodarczymi, prowadzącymi określony rodzaj strategii rynkowej na rynkach międzynarodowych oraz tzw. efekt uczenia się.

¹⁰ Rozwój tej teorii nastąpił po 1994 r. po otrzymaniu nagrody Nobla przez matematyków zajmujących się wykorzystaniem teorii gier w ekonomii: J. Nasha, J. Harsanyi'a i R. Seltena. Por. Harsanyi J., Selten R., (1992), *A General Theory of Equilibrium Selection In Games*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts.

czasowych w polityce gospodarczej, kształtu krzywej podaży globalnej, konieczności wprowadzenia reguł gospodarczych, wiarygodności i reputacji rządu, czy też internacjonalizacji procesów ekonomicznych.

Niewątpliwie ten teoretyczny spór ekonomistów w znacznym stopniu odzwierciedla zapotrzebowanie polityków na naukowe uzasadnienie sposobu prowadzenia przez nich określonego rodzaju polityki, której dwa bieguny są wyznaczone z jednej strony przez koncepcję „państwa - minimum” oraz z drugiej strony - potrzebą szerokiego interwencjonizmu państwowego. Wybór zależy w dużej mierze od konkretnej sytuacji ekonomicznej i społeczno - politycznej, ocenianej ostatecznie przez preferencje wyborców, głosujących na ugrupowania polityczne zdolne - ich zdaniem - do rozwiązania istniejących problemów. System demokracji parlamentarnej umożliwia zwycięstwo tym siłom politycznym, które uzyskały większość głosów wyborców i to rozwiązanie ciągle wydaje się być najlepsze, chociaż - jak twierdzą niektórzy liberałowie - demokracja jest „tyranią większości”. Powstaje jednak pytanie zasadnicze, ważne nie tylko dla ekonomistów, ale zwłaszcza dla polityków: jak „przełożyć” różne modele na skomplikowaną rzeczywistość? Które modele są najlepsze w danej sytuacji politycznej? A zwłaszcza, jak uniknąć cynizmu polityków, którzy wykorzystują taki model teoretyczny, który jest najkorzystniejszy dla nich z punktu widzenia maksymalizacji ich funkcji celu, czyli zwycięstwa w kolejnych wyborach?

Problem zakresu interwencjonizmu i protekcjonizmu państwa w sferze gospodarczej uważany jest za jeden z najważniejszych problemów o charakterze ekonomicznym i politycznym. Ważne jest bowiem, aby interwencjonizm nie naruszał zakresu wolności mikro podmiotów gospodarczych, a jednocześnie wprowadzał on do gospodarki element społeczny, łagodzący tzw. niedoskonałości (błędy) rynku (*market failures*). Jak twierdzi S.J. Bailey, kapitalizm jest nie istnieje bez państwa, a państwo musi istnieć łącznie z sektorem publicznym, dzięki któremu może ono sprawować swe funkcje społeczne i ekonomiczne¹¹.

Modele państwa socjalnego w Europie a zakres interwencjonizmu gospodarczego

Problem interwencjonizmu państwa w gospodarkę bardzo ściśle wiąże się ze społecznymi aspektami tych działań. Znajduje to najpełniejszy wyraz w modelach państwa, przyjętych w poszczególnych krajach świata. Państwo dobrobytu (*welfare state*), państwo opiekuńcze lub państwo socjalne to system społeczno-ekonomiczny i polityczny, w którym nadaje się wybranym jego instytucjom specjalne uprawnienia i działania, mające na celu zmniejszenie sfery ubóstwa, zwiększenie bezpieczeństwa socjalnego obywateli i ograniczenie nierówności w podziale dochodów. Modelowi państwa socjalnego przeciwstawiany jest, jak wiadomo, model tzw. państwa minimum. Te dwa modelowe, krańcowe ujęcia społecznych i ekonomicznych funkcji państwa, wyznaczają szeroki obszar pośrednich rozwiązań stosowanych w polityce gospodarczej i społecznej w różnych państwach, w tym także w państwach należących do UE.

Przyjęcie określonego modelu państwa zależy w dużej mierze od „kultury kapitalizmu”, wypracowanej w danym państwie. Nie można, oczywiście, mówić o kapitalizmie jako monolitycznym systemie polityczno-gospodarczym, bowiem w każdym z krajów, które przyjęły system gospodarki wolnorynkowej i demokrację oraz społeczeństwo obywatelskie jako podstawy systemu społeczno-politycznego, występują znaczące różnice¹².

¹¹ St.J.Bailey analizuje problem roli sektora publicznego nie tylko w ujęciu teoretycznym, ale także w szerokim kontekście praktycznym, związanym z polityką gospodarczą państwa. Por. Bailey St.J., (2001), *Public Sector Economies, Theory, Policy and Practice*, Palgrave MacMillan, 2 Red. ed edicion, New York.

¹² Amartya Sen, laureat nagrody Nobla z 1998 r., podkreśla w swoich publikacjach znaczenie systemu norm i wartości oraz etyki kapitalizmu, wbudowanej w system gospodarki wolnorynkowej, której podstawą jest, jak wiadomo, dążenie do maksymalizacji zysku. Por. m.in. Sen A. (with contributions by John Muellbauer, Ravi

Wyrażają się one również w sposobie rozwiązywania problemów gospodarczych w ramach polityki społeczno-ekonomicznej, prowadzonej przez te państwa, a zakres i charakter interwencji podmiotów władzy i administracji państwowej w sferę ekonomiczną jest tu jednym z najważniejszych problemów¹³. Ważny jest przy tym proces wartościowania (nadawania znaczenia określonym zasadom i postawom), przyjęty w poszczególnych modelach państwa¹⁴. Tabela 1 przedstawia wyniki badań Hampden-Turnera i Trompenaarsa, dotyczące „kultur kapitalizmu” w wybranych państwach świata, w tym także w niektórych krajach UE, w których podstawy kulturowe, charakterystyczne dla kapitalizmu, są najbardziej wyraziste¹⁵.

Tabela 1. Proces wartościowania a kultury kapitalizmu w wybranych państwach świata

Dylematy wartościowania	Państwa opcji 1	Państwa opcji 2
1. uniwersalizm 2. partykularyzm	USA, Holandia, Austria, Kanada. Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania.	Belgia, Japonia, Singapur, Włochy, Francja.
1. analiza 2. synteza	USA, Kanada, Belgia, Holandia, Austria, Szwecja, Wielka Brytania.	Włochy, Niemcy, Singapur, Francja, Japonia.
1. indywidualizm 2. kolektywizm	USA, Kanada, Austria, Holandia, Niemcy, Wielka Brytania, Belgia.	Włochy, Francja, Szwecja, Japonia, Singapur.
1. wewnątrzsterowalność 2. zewnątrzsterowalność	USA, Niemcy, Kanada, Austria, Francja.	Holandia, Wielka Brytania, Włochy, Belgia, Szwecja, Singapur, Japonia.
1. osiągnięcie 2. otrzymywanie	USA, Austria, Kanada, Szwecja, Wielka Brytania, Belgia, Niemcy, Francja, Włochy.	Holandia, Singapur, Japonia, Korea.
1. równość 2. hierarchia	Kanada, Wielka Brytania, Szwecja, Niemcy, USA, Holandia.	Francja, Hiszpania, Singapur, Japonia.

Źródło: Hampden-Turner Ch., Trompenaars A. (1998), Siedem kultur kapitalizmu. USA Japonia Niemcy Francja Wielka Brytania Szwecja Holandia. Warszawa, s. 16.

Kanbur, Keith Hart, Bernard Williams), (1987), *The Standard of Living*, Edited by Geoffrey Hawthorn, Cambridge University Press. Dreze J., Sen A., (1997), *Indian Development. Selected Regional Perspectives*, Claredon Press Oxford.

¹³ Hampden-Turner i Trompenaars traktują kapitalizm jako „zestaw możliwości” stojący przez danym społeczeństwem, a od sposobu wykorzystania tych możliwości przez członków społeczeństwa zależy przyrost jego dobrobytu. Sposób wykorzystania istniejących możliwości zależy z kolei od systemu wartości, którymi kierują się ludzie należący do danego społeczeństwa. I tu widoczne są znaczące różnice między poszczególnymi państwami kapitalistycznymi. Pozwala to na wyodrębnienie „siedmiu kultur kapitalizmu”, czyli systemu, którego podstawą są pewne rdzenne wartości. Hampden-Turner Ch., Trompenaars A. (1998), *Siedem kultur kapitalizmu*. USA Japonia Niemcy Francja Wielka Brytania Szwecja Holandia. Warszawa, s. 16- 21.

¹⁴ Procesy wartościowania zostały wykorzystane w wyodrębnieniu różnic kulturowych występujących między siedmioma najbardziej rozwiniętymi państwami kapitalistycznymi, do których Hampden-Turner i Trompenaars zaliczyli: USA, Japonię, Niemcy, Francję, Wielką Brytanię, Szwecję i Holandię. Tradycyjne metody badania polityki ekonomicznej prowadzonej w tych państwach mogą być dzięki temu wzbogacone o odmienny sposób analizowania przyczyn różnej skuteczności tej polityki. Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 29.

Wyniki badań Hampden-Turnera i Tropenaarsa, przedstawione w Tabeli 1 ukazują, że najbogatsze państwa świata, do których należy wiele państw UE, tworzyły swoje struktury gospodarcze w różny sposób wykorzystując w rozwiązaniach modelowych dotyczących struktur państwa oraz w polityce społecznej i ekonomicznej podstawowe wartości kulturowe, takie jak uniwersalizm, przeciwstawiany partykularyzmowi, indywidualizm versus kolektywizm, czy równość, traktowaną jako dychotomię hierarchii. Państwa UE₁₅, które zostały wymienione w tabeli 1, tworzą swoją politykę społeczno-gospodarczą w oparciu o wartości kulturowe zaliczane zarówno do pierwszej, jak i do drugiej opcji.

W Europie ukształtowały się różne odmiany tzw. modelu socjalnego państwa, co oznacza także różną skuteczność realizacji celów społeczno-gospodarczych w poszczególnych państwach UE₁₅. Europejski model państwa socjalnego (EMPS) jest kategorią społeczno-ekonomiczną i polityczną ściśle związaną z koncepcją państwa dobrobytu i polityką społeczno-gospodarczą prowadzoną w UE.

Model państwa socjalnego jest skuteczny, jeśli w efekcie jego wprowadzenia ma miejsce ograniczenie skali ubóstwa i nierówności społecznych oraz zmniejszeniu ulega skala ekskluzyjności społecznej. Jednocześnie jednak pojawiają się efekty negatywne, które dotyczą głównie sfery zmian w mentalności społecznej i przejawiają się w „wyuczonej bezradności”, hazardzie moralnym, upowszechnieniu niekorzystnych postaw społecznych wobec pracy, odpowiedzialności za własny los itp.¹⁶. Różne modele państwa socjalnego, ukształtowane w toku rozwoju historycznego w państwach UE, charakteryzują się dużym zakresem interwencjonizmu państwa w gospodarce, ale efekty społeczno-ekonomiczne tego interwencjonizmu są zróżnicowane, co wynika ze wspomnianych już różnic w podstawach kulturowych państw europejskich. EMPS ma swoje charakterystyczne cechy, w tym zwłaszcza charakteryzuje się on laickim charakterem i dużym obciążeniem gospodarki kosztami jego utrzymania.

Jednym z największych problemów w państwach UE jest właśnie pogodzenie modelu państwa socjalnego z wymogami jego większej efektywności gospodarczej¹⁷. Pojawiła się w związku z tym nowa teza o wymienności między polityką państwa dobrobytu a jego efektywnością ekonomiczną¹⁸. Wymusza to zmiany w samym modelu, przy jednoczesnym uwzględnieniu faktu, że integracja polityczno-gospodarcza zachodząca w państwach UE, wiąże się ściśle z wprowadzaniem zasad umożliwiających funkcjonowanie różnych odmian europejskiego modelu państwa socjalnego. Niewątpliwie, EMPS wymaga poważnych reform, jednak najważniejsze zasady, na których opiera się polityka społeczno-gospodarcza większości państw UE, pozwalają na utrzymanie relatywnie wysokiego poziomu rozwoju cywilizacyjnego w Europie¹⁹.

Istotny jest przy tym tzw. stopień spójności społecznej państwa²⁰, który wiąże się ze sposobem postrzegania instytucji i agend państwa przez społeczeństwo. Społeczne aspekty interwencjonizmu gospodarczego, realizowanego w różny sposób w poszczególnych krajach,

¹⁶ Rutkowski W., (2006), Państwo dobrobytu a efektywność gospodarcza. *Ekonomista*, nr 3, s.294.

¹⁷ Por. Szubert-Zarzewny U., (2007), Społeczne aspekty ekonomicznych funkcji państwa w europejskich modelach państwa socjalnego. Implikacje dla Polski. Konferencja naukowa Wyższej Szkoły Handlowej we Wrocławiu, Społeczeństwo i gospodarka w Europie w XXI wieku. Wrocław, 11 maja 2007 (artykuł przyjęty do druku).

¹⁸ Rutkowski W., (2006), Państwo dobrobytu..., op.cit., s. 301.

¹⁹ Por. Blanchard O., (2004), *The Economic Future of Europe*, vol.18, number 4 (fall).

²⁰ Stopień spójności społecznej traktowany jest jako pewien sposób oceny skuteczności polityki gospodarczej państwa nie tylko w realizacji jego celów ekonomicznych, ale także społecznych. Osiągnięcie celu ekonomicznego, jakim jest m.in. zapewnienie zrównoważonego rozwoju, nie powoduje w tych państwach skutku ubocznego w postaci pogłębienia różnic w poziomie dobrobytu materialnego w skali regionalnej i lokalnej, a także zwiększenia zakresu ekskluzyjności społecznej. Por. Acemoglu D. (2004), *Recent Developments In Growth Theory*, 2 vols, Edward Legar.

znajdują swój polityczny wyraz w traktowaniu państwa jako „wrogię” lub „przyjaznego”, a także w jego sile polityczno-ekonomicznej²¹. Zdaniem D. Acemoglu, państwo silne w sensie ekonomicznym, jest w stanie stworzyć skuteczne procedury egzekwowania podatków, które są następnie przeznaczane na realizację celów społecznych, a to znajduje swój wyraz w relatywnie wysokich wydatkach na dobra publiczne²². Z kolei słabość polityczna państwa, jest przez tego autora oceniana przez łatwość wymiany elit politycznych, niespełniających obietnic wyborczych, przy czym niekoniecznie musi to prowadzić do większej efektywności polityki gospodarczej państwa słabego politycznie.

Jak już wspomniano, w Europie ukształtowały się różne modele państwa socjalnego, można jednak wyodrębnić dwa główne modele, w których wykorzystywane są ciągle aktualne założenia dwóch odmiennych modeli państwa socjalnego, wypracowane w XIX w. przez Otto von Bismarcka i Williama Beveridge'a²³. W systemie niemieckim (O.v Bismarcka) stosowana jest zasada obowiązkowego ubezpieczenia zawodowego i wykorzystanie w tym celu składek, tworzących źródło finansowania świadczeń socjalnych proporcjonalnie do wynagrodzenia, natomiast w systemie angielskim (W. Beveridge'a), opartym na zasadzie uniwersalizmu, świadczenia są niezależne od składek²⁴. Modelom państwa odpowiadają modele polityki społecznej, prowadzonej w nich, gdyż społeczne aspekty ekonomicznych funkcji państwa znajdują najpełniejszy wyraz w rozwiązaniach przyjętych właśnie w ramach określonego modelu polityki społecznej. Najważniejszym i zarazem najbardziej ogólnie sformułowanym celem polityki społecznej jest wzrost dobrobytu materialnego społeczeństwa w rozumieniu optimum Pareto, a także redukcja zakresu i skali ubóstwa, mierzonego stopą ubóstwa.

W Europie istnieją trzy najważniejsze modele polityki społecznej państwa: kontynentalny, skandynawski i anglosaski²⁵. Charakteryzują się one różnym zakresem i poziomem świadczeń socjalnych w zależności od założeń przyjętych w danym modelu²⁶. Model kontynentalny, oparty o założenia wypracowane przez O.v.Bismarcka, został wykorzystany w koncepcji społecznej gospodarki rynkowej w Niemczech; jest on określany także mianem modelu konserwatywno-korporacyjnego. Z kolei T. Smeeding wyróżnia cztery modele polityki społecznej: liberalny (Irlandia, UK), konserwatywno-korporacyjny (Niemcy, Austria, Francja, Belgia, Luksemburg), socjaldemokratyczny (Dania, Finlandia), rodzinny (Grecja, Portugalia, Włochy, Hiszpania)²⁷. Poziom świadczeń socjalnych w modelu anglosaskim jest znacznie niższy w porównaniu z dwoma pozostałymi typami modeli.

Ciekawe jest porównanie poziomu redukcji stopy ubóstwa w ramach poszczególnych modeli polityki społecznej, prowadzonej w państwach UE₁₅ i wydatków na cele socjalne (jako % PKB). Tabela 2 zawiera dane dotyczące redukcji stopy ubóstwa²⁸ i wydatków socjalnych²⁹ w poszczególnych krajach, w których polityka społeczna prowadzona jest w

²¹ Państwo „wrogię”, to takie, w którym zakres wykluczenia społecznego, będącego częstym skutkiem określonego rodzaju liberalnej polityki ekonomicznej, jest większy. Tamże.

²² Tamże.

²³ Państwo socjalne w Europie. Historia-rozwój-perspektywy, Red. Katrin Kraus, Thomas Geisen, Krzysztof Piątek, (2005), Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

²⁴ Bińczycka-Majewska T., (1999), Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej, Zakamycze, Kraków, s. 29.

²⁵ Głąbicka K., (2007), Polityka socjalna w Unii Europejskiej, Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej, Departament Polityki Rynku Pracy, Warszawa.

²⁶ Jeśli udział publicznych wydatków na cele socjalne w PKB danego kraju przekracza 30 %, to uważa się, że kraj ten realizuje założenia modelu państwa socjalnego. Golinowska S., (2000), Polityka społeczna. Koncepcje-institucje-koszty, Poltext, Warszawa, s. 28.

²⁷ Por. Szarfenberg R., (propozycja do książki IPS UW, wersja 22.11.2006), Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, s.15.

²⁸ Po uwzględnieniu wydatków na ubezpieczenie społeczne, podatków i środków świadczonych w ramach pomocy społecznej.

²⁹ Bez wydatków na świadczenia dla osób starszych.

ramach tych trzech modeli.

Tabela 2. Redukcja stopy ubóstwa i wydatki socjalne w modelach polityki społecznej w UE

Model	Redukcja stopy ubóstwa	Wydatki socjalne (% PKB)
Skandynawski	73,6	11,3
Kontynentalny	72,1	8,4
Anglosaski	52,1	6,3

Źródło: na podstawie: Smeeding T., (2005), *Poor People In Rich Nations: The United States In Comparative Perspective*, "Working Paper" No 419, Luxembourg Income Study, October, s.33, za: Szarfenberg R., (propozycja do książki IPS UW, wersja 22.11.2006) *Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne*, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, s.15.

W modelach skandynawskim i kontynentalnym poziom wydatków na cele socjalne jest wyższy niż w liberalnym modelu anglosaskim, ale też redukcja stopy ubóstwa jest znacznie wyższa w tych dwóch typach modeli w porównaniu z modelem implementowanym w Irlandii i Wielkiej Brytanii³⁰. Można więc stwierdzić, że społeczne aspekty ekonomicznych funkcji państwa w krajach, w których zakres liberalizmu gospodarczego jest mniejszy, mniejszy jest także zakres wykluczenia społecznego. Charakterystyczne jest przy tym, że w niektórych z tych państw, relatywnie większy zakres osłony socjalnej obywateli nie jest przyczyną gorszej efektywności ekonomicznej ich gospodarek. Warto przy tym zaznaczyć, że tylko w trzech państwach UE o wysokich wydatkach publicznych – tj. Austrii, Holandii i Szwecji - model państwa socjalnego nie wpływa negatywnie na efektywność ekonomiczną. W 2005 r. we Francji, Niemczech i Włoszech, gdzie udział wydatków publicznych w PKB należy do najwyższych w UE₁₅, efektywność gospodarcza była znacznie niższa w porównaniu z tymi trzema krajami. Także w Portugalii i Grecji efektywność gospodarki była niska, przy czym jednocześnie kolei udział wydatków publicznych w PKB jest relatywnie niski³¹. Jest to związane nie tylko z najważniejszymi cechami określonego modelu państwa socjalnego, przyjętego w danym kraju, ale także w bardzo dużym stopniu z rodzajem „kultury kapitalizmu” tego kraju oraz z przejrzystością i wiarygodnością polityki makroekonomicznej, prowadzonej przez rządy poszczególnych państw UE₁₅.

Reasumując, można stwierdzić, że istnieje silna zależność między modelem socjalnym wprowadzanym w jakimś kraju, a jego sytuacją gospodarczą, przy czym nie zawsze większy zakres funkcji socjalnych pełnionych przez państwo oznacza mniejszą efektywność ekonomiczną i odwrotnie. Zawsze jednak konieczność pogodzenia funkcji socjalnych państwa z jego funkcjami ekonomicznymi jest wypadkową polityki społeczno-gospodarczej, prowadzonej w określonych warunkach społecznych i politycznych.

³⁰ Szerzej na temat modeli państwa socjalnego por. m.in.: Golinowska S., (2002), *Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej*, *Polityka Społeczna*, nr 11-12.

³¹ Por. Szubert-Zarzewny U., (2006), *Obciążenia socjalne a proces wzrostu gospodarczego w państwach Unii Europejskiej*, [W:] *Zakres i formy interwencjonizmu państwowego we współczesnych systemach gospodarczych*. Pod redakcją naukową Danuty Kopycińskiej, Katedra Mikroekonomii US, Szczecin.

Podsumowanie

Podsumowując rozważania zawarte w tym artykule, można stwierdzić, że doświadczenia państw europejskich związane z implementacją różnych odmian modeli państwa socjalnego zmierzają ku poszukiwaniu optymalnych rozwiązań łączących społeczne i ekonomiczne funkcje państwa. Atrakcyjność neoliberalnej koncepcji „państwa minimum”, wynikająca z sytuacji społeczno-politycznej w Europie w końcowych dekadach XX wieku, nie zyskała poparcia społecznego w państwach UE, w których społeczne aspekty interwencjonizmu gospodarczego stanowią najważniejszą przesłankę polityki ekonomicznej tych państw. Kulturowe uwarunkowania rozwoju gospodarczego w krajach europejskich zawierają w sobie silnie zakorzenione oczekiwania społeczeństw większości tych krajów co do dużego zakresu osłony socjalnej. Idea małego państwa, z którą wiąże się liberalna polityka ekonomiczna, realizowana w niektórych państwach UE¹⁵, spowodowała w rezultacie osłabienie jego struktur odpowiedzialnych za zabezpieczenie interesów najsłabszych grup społecznych, co jest jedną z charakterystycznych cech europejskiego państwa narodowego, a to wywołało z kolei wzrost niezadowolenia społecznego, wzrost znaczenia politycznych ugrupowań skrajnie prawicowych i nacjonalistycznych i niechęć do dalszej integracji polityczno-ekonomicznej w UE.

W latach 90. XX w. pogłębił się proces globalizacji stosunków polityczno-gospodarczych, co wywołało pojawienie się nowych zagrożeń (ale i szans) w kształtowaniu rozwoju cywilizacyjnego. Można do nich zaliczyć funkcjonowanie wielkich koncernów ponadnarodowych, nad którymi państwo narodowe nie jest w stanie sprawować skutecznej kontroli. Z jednej strony może to być zagrożeniem dla narodowych interesów państwa i ograniczeniem sprawowania przez agendy państwa funkcji socjalnych, ale z drugiej strony działalność korporacji transgranicznych oznacza m.in. prowadzenie przez nie własnej polityki osłony socjalnej pracowników. W tych warunkach nabierają szczególnego znaczenia społeczne aspekty interwencji państwa w sferę gospodarczą, gdyż efektywność gospodarki rynkowej jest ograniczona przez naturalne dla niej *market failures*, a to oznacza konieczność wprowadzenia do systemu gospodarki rynkowej instytucji publicznych o charakterze społecznym³².

BIBLIOGRAFIA:

1. Acemoglu D. (2004), *Recent Developments In Growth Theory*, 2 vols, Edward Legar.
2. Bailey St.J., (2001), *Public Sector Economies, Theory, Policy and Practice*, Palgrave MacMillan, 2 Red. ed edicion, New York.
3. Bińczycka-Majewska T., (1999), *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej*, Zakamycze, Kraków.
4. Blanchard O., (2004), *The Economic Future of Europe*, vol.18, number 4 (fall).
5. Blaug M., (1994), *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
6. Dreze J., Sen A., (1997), *Indian Development. Selected Regional Perspectives*, Claredon Press Oxford.
7. Friedman M., (1994), *Intrygujący pieniądz. Z historii systemów monetarnych*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
8. Głąbicka K., (2007), *Polityka socjalna w Unii Europejskiej*, Ministerstwo Pracy i Polityki

---

³² Dreze J., Sen A., (1997), *Indian Development...*, op.cit.

- Socjalnej, Departament Polityki Rynku Pracy, Warszawa.
9. Golinowska S., (2000), Polityka społeczna. Koncepcje-instytucje-koszty, Poltext, Warszawa.
  10. Golinowska S., (2002), Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej, Polityka Społeczna, nr 11-12.
  11. Hampden-Turner Ch., Trompenaars A. (1998), Siedem kultur kapitalizmu. USA Japonia Niemcy Francja Wielka Brytania Szwecja Holandia. Warszawa
  12. Harsanyi J., Selten R., (1992), A General Theory of Equilibrium Selection In Games, The MIT Press Cambridge, Massachusetts.
  13. Krugman P., Strategic Trade Policy and the New International Economics, (1986), The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London England.
  14. Państwo socjalne w Europie. Historia-rozwoj-perspektywy, Red. Katrin Kraus, Thomas Geisen, Krzysztof Piątek, (2005), Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
  15. Rutkowski W., (2006), Państwo dobrobytu a efektywność gospodarcza, Ekonomista, nr 3, s. 301.
  16. Sen A. (with contributions by John Muellbauer, Ravi Kanbur, Keith Hart, Bernard Williams), (1987), The Standard of Living, Edited by Geoffrey Hawthorn, Cambridge University Press.
  17. Smoleń M., Górniak E., (2007), Interwencjonizm państwowy w warunkach rynkowych, FORUM, Sp. z o.o.
  18. Szarfenberg R., (propozycja do książki IPS UW, wersja 22.11.2006), Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego.
  19. Szubert-Zarzewny U., (2001), Relacje ekonomia-polityka w nowożytnej myśli ekonomicznej, Wydawnictwo ARBORETUM, Wrocław.
  20. Szubert-Zarzewny U., (2006), Obciążenia socjalne a proces wzrostu gospodarczego w państwach Unii Europejskiej, [W:] Zakres i formy interwencjonizmu państwowego we współczesnych systemach gospodarczych. Pod redakcją naukową Danuty Kopycińskiej, Katedra Mikroekonomii US, Szczecin.
  21. Szubert-Zarzewny U., (2007), Społeczne aspekty ekonomicznych funkcji państwa w europejskich modelach państwa socjalnego. Implikacje dla Polski, Konferencja naukowa Wyższej Szkoły Handlowej we Wrocławiu, Społeczeństwo i gospodarka w Europie w XXI wieku. Wrocław, 11 maja 2007 (artykuł przyjęty do druku).